

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMAS

TREČIASIS SKYRIUS

NUTARIMAS DĖL

Jūratės LENKAUSKIENĖS
pareiškimo Nr. 6788/02
prieš Lietuvą

PRIIMTINUMO

Europos Žmogaus Teisių Teismas (trečiasis skyrius), 2005 m. lapkričio 3 d. posėdžiaujant kolegijai, sudarytai iš:

pirmininko B.M. ZUPANČIČ,
teisėjų L. CAFLISCH,
J. HEDIGAN,
M. TSATSA-NIKOLOVSKA,
V. ZAGREBELSKY,
DAVID THÓR BJÖRGVINSSON,
I. ZIEMELE,

ir *skyriaus kanclerio* V. BERGER,
atsižvelgdamas į minėtą pareiškimą, pateiktą 2002 m. vasario 1 d.,
atsižvelgdamas į Vyriausybės pateiktą poziciją ir į pareiškėjos kaip
atsakymą pateiktus atsikirtimus,
po svarstymo nusprendė:

FAKTAI

Pareiškėja Jūratė Lenkauskienė yra Lietuvos pilietė, gimusi 1957 m. ir gyvenanti Kaune. Teisme ją atstovavo Kaune praktikuojantis advokatas G. Zavtrakovas.

A. Bylos aplinkybės

Šalių pateikti bylos faktai gali būti apibendrinti kaip išdėstyta toliau.

2000 m. gruodžio 29 d. Kauno miesto apylinkės teismas nuteisė pareiškėją už bendrininkavimą, suklastojant pasą (tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 18 ir 207 straipsniai). Teismas *inter alia* nustatė, kad pareiškėja susitarė su S.K., policijos pareigūnu, veikiančiu pagal “nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelį” (žr. toliau “Bylai

reikšminga vidaus teisė ir praktika”), suklustoti keletą antspaudų S.K. pase už 1200 litų mokesį (apie 350 eurų). Taip pat buvo nustatyta, kad pareiškėja bendrininkavo su R.B. ir G.D., kaltinamaisiais, nuteistais kartu su ja. Pareiškėja buvo nuteista vieniems metams ir šešioms mėnesiams kalėti, bet bausmė buvo panaikinta, remiantis amnestija.

Pareiškėjai apskundus nuosprendį, 2001 m. balandžio 3 d. Kauno apygardos teismas paliko jį galioti.

2001 m. gegužės 8 d. pareiškėja pateikė kasacinį skundą, teigdama *inter alia*, kad S.K. ją sukurstė paimti kyšį. Ji teigė, kad S.K. nuolat jos ieškojo, 1999 m. pradžioje per 2 mėnesius paskambindamas 15 kartų, taip imdamasis iniciatyvos sukurstyti ją nusikalsti. Dėl S.K. daromo spaudimo pareiškėja susitiko su juo du kartus, tačiau jų pokalbiuose (slaptai S.K. įrašytuose) nebuvo nieko, kas rodytų, jog ji linko nusikalsti. Pareiškėja tvirtino, kad pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimą, tokios aplinkybės atskleidžia provokaciją. Be to, atsižvelgdama į daugybę baudžiamojo proceso metu Lietuvos spaudoje pasirodžiusių straipsnių, pareiškėja teigė, kad teismo procesas buvo neteisingas ir teismai šališki. Taip pat ji tvirtino, kad nekaltumo prezumpcija šiuo atžvilgiu buvo pažeista.

2001 m. birželio 26 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nepriėmė skundo, konstatuodamas, kad pareiškėja ginčijo tik faktines žemesniųjų teismų išvadas, bet nepateikė jokių argumentų dėl “esminio” baudžiamosios teisės pažeidimo pagal tuo metu galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 382 ir 418-1 straipsnius.

2001 m. birželio 27 d. pareiškėja pateikė dar vieną kasacinį skundą, pakartodama tuos pačius pagrindus. 2001 m. spalio 16 d. Aukščiausiasis Teismas šį skundą atmetė tuo pačiu pagrindu.

B. Bylai reikšminga vidaus teisė ir praktika

Tuo metu galiojęs Baudžiamasis kodeksas numatė bausmes už klastojimą (207 straipsnis). Kodekso 18 straipsnis skirtas bendrininkavimui.

Tuo metu galiojęs baudžiamojo proceso kodeksas numatė, kad byla gali būti nagrinėjama kasacinėje instancijoje tik dėl “esminio” procesinės teisės pažeidimo (418-1 straipsnis). Vadovaujantis Kodekso 382 straipsniu, „esminiai“ įstatymo pažeidimai buvo tokie, kurie atėmė ar suvaržė proceso dalyvių teises ar kitaip sukliudė teismui visapusiškai išnagrinėti bylą, taip paveikiant nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą. 382 straipsnio 2 dalyje taip pat yra išvardinti konkretūs įstatymo pažeidimai, pvz., teisės turėti gynėją ar susipažinti su byla, kuriems esant sprendimas „kiekvienam atveju“ turi būti panaikintas. Kurstymas ar provokavimas padaryti nusikaltimą nebuvo išvardinti tarp tų specialių sąlygų, garantuojančių sprendimo panaikinimą „kiekvienam atveju“.

Vadovaujantis 1997 m. Operatyvinės veiklos įstatymo (pakeisto 1999 m.) 2 straipsnio 12 dalimi „nusikalstamą veiką imituojančio elgesio

modelis“ (toliau „modelis“) reiškia sankcionuotus veiksmus, turinčius nusikaltimo požymių, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės, visuomenės ar asmens interesus.

Pagal įstatymo 4 straipsnio 2 dalį, operatyvinė veikla pagal įstatymą gali būti pradėdama esant šioms aplinkybėms:

- kai nenustatytas asmuo, rengęs ar padaręs nusikalstamą veiką;
- turint „patikrintos pirminės informacijos“ apie nusikaltimą;
- turint „patikrintos pirminės informacijos“ apie asmens priklausymą nusikalstamam susivienijimui;
- įtariant kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą;
- kai kaltinamasis, teisiamasis ar nuteistasis pasislepia.

Įstatymo 7 straipsnio 2 dalies 3 punktas numato, kad modelis gali būti pradėdamas tik esant vienai iš šių aplinkybių ir sankcionavus kaip numatyta įstatymo 10 ir 11 straipsniuose.

Pagal 10 ir 11 straipsnius modelis turi būti sankcionuojamas Generalinio prokuroro arba jo pavaduotojo, kai toks teikimas gaunamas iš kompetentingų policijos ar operatyvinės veiklos institucijų. Jis galioja vienus metus.

Pagal įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 3 punktą institucijos turi ginti asmenis nuo prieš jų pačių valią daromo aktyvaus spaudimo padaryti nusikaltimą.

Įstatymo 13 straipsnio 3 dalis numato teisę ginčyti įrodymus gautus, naudojant specialią techniką.

Byloje *Pacevičius ir Bagdonas prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 57190/00, 2003 m. spalio 23 d. išbrauktas iš Teismo bylų sąrašo), 1999 m. balandžio 29 d. Apeliacinis teismas nustatė *inter alia*, kad:

„Operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnis nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį (toliau – modelis) apibrėžia kaip sankcionuotus, nusikaltimo požymių turinčius veiksmus, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės ar asmens interesus. <...> Modelis turi būti sankcionuotas [policijos] veiksmams, o ne asmens, atliekančio nusikaltimą.

padarant nusikaltimą. Šis elementas ... nepadaro įrodymų, surinktų įgyvendinant modelį, neteisėtais. Būtent, [policijos] teikime dėl [sankcionavimo] buvo nurodytas siekiamas tikslas – nustatyti visų asmenų, susijusių su [žmonių] gabenimo tinklu, tapatybes.

Žinoma, [policijos] pareigūnai negali numatyti, kas dalyvaus [padarant nusikaltimą]. <...> Nustatyti nusikalstamo susivienijimo narių tapatybes buvo specialus tikslas, sankcionuojant modelį.“

Įstatymas nereikalauja, kad reikšmingi faktai apie asmenį būtų pateikti tam, kad būtų pagrįstas modelio sankcionavimas. [Įstatymas] tik įpareigoja [policiją] pateikti faktus, kurie pagrindžia teikimą [modeliui] ...“

1999 m. spalio 12 d. nutartimi toje byloje Aukščiausiasis Teismas dėl naudojimo policijos slaptų agentų pasisakė:

„[Pareiškėjai] nežinojo apie tai, kad vykdoma operacija, kai darė nusikalstamą veiką. Jie buvo įsitikinę, kad gabena žmones nelegaliai kirtusius Lietuvos sieną. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Baudžiamojo kodekso 82-1 straipsnį nagrinėjama nusikalstama veika gali būti padaryta tik tiesiogine tyčia, {pareiškėjų} klaida dėl veiksmo, kurį jie darė, pobūdžio neturėjo reikšmės teisiniam jų veikos kvalifikavimui. Kadangi jie suprato, kad gabena žmones, jų objektyvūs veiksmai atitiko 82-1 straipsnyje nustatytos nusikalstamos veikos požymius. <...> Dėl to jų veika buvo teisingai kvalifikuota kaip baigtas nusikaltimas. Institucijų gauta sankcija [naudoti modelį] buvo panaudota vieninteliam tikslui – gabenime dalyvavusių policijos pareigūnų veiksmų legalizavimui.“

2000 m. gegužės 8 d. Konstitucinis Teismas Milinienės byloje (žr. nutarimą dėl pareiškimo *Milinienė prieš Lietuvą* priimtino, Nr. 74355/01) nusprendė, kad Operatyvinės veiklos įstatymas iš esmės neprieštaravo Konstitucijai. Jis nustatė, kad modelis buvo speciali operatyvinės veiklos forma, kai naudojamos žvalgybos ir kitos slaptos priemonės tam, kad būtų tiriami organizuoti ir kiti sunkūs nusikaltimai. Buvo pabrėžta, kad pats slaptų priemonių naudojimas neprieštaravo Europos Žmogaus Teisių Konvencijai ar Konstitucijai tol, kol tokios priemonės yra pagrįstos aiškiu ir numatomu įstatymu ir yra proporcingos siekiamiems teisėtiems tikslams. Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad įstatymas aiškiai reglamentavo įvairių operatyvinės veiklos formų, tokių kaip modelis, apimtį ir tvarką.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad modeliu negali būti *kurstoma* ar *provokuojama* padaryti naują nusikaltimą. Be to, negalima kurstyti asmens nusikalsti net, jeigu jis planavo nusikaltimą, bet vėliau nutraukė savo veiksmus. Šiuo atžvilgiu buvo pastebėta, kad sankcionuojant ir įgyvendinant modelį, tiriančios institucijos ir jų slapti agentai gali tik „prisijungti prie nusikalstamų veiksmų, kurie dar nebaigti“. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad bendros kompetencijos teismai kiekvienoje byloje turi nustatyti, ar tiriančios institucijos neperžengė leidžiamų įstatymo modelio ribų dėl galimo kurstymo, provokavimo ar kitu būdu piktnaudžiavimu modeliu.

Taip pat buvo teigiama, kad modelio sankcionavimas neprilygsta policijos agentui ar trečiam asmeniui, veikiančiam kaip slaptas agentas, duoto leidimo nusikalsti. Sankcionavimas reiškė tik tai, kad agento veiksmai yra teisėti pagal vidaus teisę, net jeigu agentas savo veiksmais imituotų tikrą nusikaltimą. Pagrindinis operatyvinės veiklos, įskaitant modelį, tikslas yra iširti nusikaltimą, o tai yra susiję su prokurorų ir teismų kompetencija. Todėl Konstitucinis Teismas nurodė, kad nėra būtina, jog modelį sankcionuotų teismas, bet pakanka ir prokuroro sankcijos. Be to, vykdant operatyvinę veiklą pagal įstatymą, teismo sankcijos konstituciškai nereikia slaptiems audio ar video pokalbių įrašams. Tik telefoninių pokalbių klausymuisi ir sekimo technikoms, naudojant stacionarius prietaisus, yra reikalingas teismo leidimas (įstatymo 10 straipsnio 1 dalis).

SKUNDAI

Pagal Konvencijos 6 ir 7 straipsnius pareiškėja skundėsi, kad ji buvo valstybės institucijų, veikiančių per S.K., sukurstymo auka ir kad todėl ji buvo neteisingai nuteista už klastojimą. Pareiškėja ginčija, kad įrodymai prieš ją buvo neteisėti ir negalėjo būti teismo priimti, todėl teismai nebuvo nešališki. Be to, pareiškėja skundžiasi, kad Aukščiausiasis Teismas nenagrinėjo jos kasacinių skundų, nepaisant jos teiginių dėl provokavimo, išdėstytų 2001 m. gegužės 8 d. ir birželio 27 d. kasaciniuose skunduose.

TEISĖ

1. Pareiškėja skundėsi pagal Konvencijos 6 straipsnį, kuris tiek, kiek reikšminga, numato:

„Kai yra sprendžiamas tam tikro asmens <... > jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą <...> teisingai išnagrinėtų <...> teismas. <...>.“

Vyriausybė teigė, kad pagal vidaus teisę kasacinis skundas galėjo būti pateikiamas tik dėl teisės klausimų, o pareiškėja savo kasaciniuose skunduose nekėlė teisės klausimų (tuo metu galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 418-1 straipsnis). Pareiškėja savo kasaciniame skunde kėlė tik fakto klausimus, nenurodydama, pasiremddama faktinėmis aplinkybėmis, jokio konkretaus procesinės teisės pažeidimo ar kad jos procesinių teisių pažeidimas sukliudė teismams visapusiškai išnagrinėti bylą ir priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą (Kodekso 382 straipsnio 1 dalis). Pareiškėja neginčijo „nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio“ sankcionavimo teisėtumo. Todėl pareiškėjos teisė kreiptis į teismą pagal Konvencijos 6 straipsnį dėl to, kad Aukščiausiasis Teismas atsisakė nagrinėti jos 2001 m. gegužės 8 d. ir birželio 27 d. pateiktus kasacinius skundus, nebuvo pažeista. Be to, šiuo atžvilgiu pareiškėja nepanaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių savo skundams pagal Konvencijos 6 straipsnį. Bet kuriuo atveju nebuvo pažeistas teisės į teisingą procesą principas, nes pareiškėja nusikalto pati savo iniciatyva, o ne dėl to, kad buvo sukurstyta ar išprovokuota.

Pareiškėja nesutiko, teigdama, kad institucijos išprovokavo ją nusikalsti ir po to jos teisė, kad skundus išnagrinėtų Aukščiausiasis Teismas, buvo paneigta. Ji apibendrina, kad Konvencijos 6 straipsnis jos byloje buvo pažeistas.

Ta apimtimi, kuria Vyriausybė teigia, kad vidaus teisinės gynybos priemonių pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį buvo nepanaudotos, Teismas pastebi, kad pareiškėja du kartus pateikė kasacinius skundus savo byloje, bet juos abu Aukščiausiasis Teismas atsisakė nagrinėti. Atsižvelgiant į tai, kad Aukščiausiasis Teismas atsisakė nagrinėti

pareiškėjos kasacinius skundus, pastebėtina, kad iš dalies jos skundai pagal Konvencijos 6 straipsnį yra susiję su jos ketinimu įrodyti, kad nebuvo tinkamos priemonės skundams pagal 6 straipsnį, ir atskleisti, kad valstybė pagal šį straipsnį neužtikrino jos teisės kreiptis į teismą. Taigi Teismas, neišnagrinėjęs pareiškėjos skundų pagal Konvencijos 6 straipsnį esmės, negali atsakyti klausimo, ar pareiškėjai buvo prieinama ir suteikta tinkama priemonė skusti tariamai neteisingą teismo procesą. Todėl ši pareiškimo dalis negali būti pripažinta nepriimtina dėl vidaus teisinės gynybos priemonių nepanaudojimo.

Atsižvelgdamas į šalių pastabas, Teismas daro išvadą, kad pareiškėjos skundai pagal Konvencijos 6 straipsnį kelia rimtus teisės ir fakto klausimus, kurių išsprendimas priklauso nuo skundo esmės nagrinėjimo. Todėl šie skundai negali būti laikomi aiškiai nepagrįstais pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalį. Nėra jokio kito pagrindo paskelbti juos nepriimtinais.

2. Pareiškėja toliau skundėsi tariamai retroaktyviu baudžiamosios teisės taikymu, kai ji buvo nuteista už bendrininkavimą klastojant. Ji rėmėsi Konvencijos 7 straipsniu, kuris numato:

1. Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal jų padarymo metu galiojusius valstybės įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama sunkesnė bausmė negu ta, kuri buvo taikoma nusikaltimo padarymo metu.
2. Šis straipsnis nekliaudo teisti ir nubausti kiekvieną asmenį už kokius nors veiksmus ar neveikimą, kurie jų padarymo metu pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius teisės principus buvo laikomi nusikaltimais.

Vis dėlto Teismas pastebi, kad pareiškėja neginčijo fakto, kad tuo metu, kai aptariamasis nusikaltimas buvo įvykdytas, bendrininkavimas klastojant buvo laikomas nusikaltimu pagal vidaus teisę (pagal tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso 18 ir 207 straipsnius), kaip yra numatyta Konvencijos 7 straipsnio 1 dalyje. Todėl ši pareiškimo dalis yra aiškiai nepagrįsta pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalį.

Ta apimtimi, kuria pareiškėja taip pat skundėsi pagal 7 straipsnį dėl kurstymo nusikalsti, Teismas pastebi, kad jis nagrinės šio skundo esmę pagal Konvencijos 6 straipsnį. Bylos medžiagoje nėra nieko, kas reikalautų tą patį skundą atskirai nagrinėti pagal 7 straipsnį.

Iš to seka, kad pareiškimas turi būti atmestas pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 ir 4 dalis tiek, kiek yra remiamasi 7 straipsniu.

Dėl šių priežasčių Teismas vieningai

Skelbia priimtinu, nespręsdamas dėl esmės, pareiškėjos skundus pagal Konvencijos 6 straipsnį;

Skelbia nepriimtina likusią pareiškimo dalį.

Vincent BERGER
Kancleris

Boštjan M. ZUPANČIČ
Pirmininkas